

УДК 327.5

Феномен міжнародно-політичної консолідації

Микола Фесенко,

кандидат політичних наук,
старший науковий співробітник
Інституту світової економіки
та міжнародних відносин НАН України

Представлено докладний аналіз теоретичних аспектів функціонування феномену консолідації учасників міжнародної системи. Розглядаються особливості використання терміну „консолідація”. Доведено, що консолідація учасників міжнародної системи є необхідною умовою подолання та запобігання кризових явищ глобального рівня.

***Ключові слова:** консолідація, консолідологія, міжнародна система, учасники міжнародної системи, криза світоуправління, модернізація.*

A detailed analysis of the theoretical aspects of the phenomenon of international system participants' consolidation is presented. The features of the use of the term „consolidation” are viewed. It is proved that the consolidation of the participants of the international system is a necessary condition for overcoming the crisis and prevent-ing it on a global level.

***Keywords:** consolidation, konsolidology, the international system, the participants of the international system, the crisis of world management, modernization.*

Представлен подробный анализ теоретических аспектов функционирования феномена консолидации участников международной системы. Рассматриваются особенности использования термина „консолидация”. Доказано, что

консолидация участников международной системы является необходимым условием преодоления и предотвращения кризисных явлений глобального уровня.

Ключевые слова: *консолидация, консолидология, международная система, участники международной системы, кризис мироуправления, модернизация.*

На сучасному етапі розвитку суспільства в епоху глобалізації постає питання про консолідацію світового співтовариства для вирішення багатьох нагальних питань. Термін консолідація (від лат. *consolidatio* – зміцнювати, зрощувати, об'єднувати) зустрічається досить часто в різних контекстах. Найбільш розробленими і використовуваними є концепції консолідації демократії, консолідації громадянського суспільства, консолідації зусиль світового співтовариства проти тероризму і розповсюдження ядерної зброї, консолідації для запобігання та подолання техногенних, екологічних катастроф.

Комплекс кризових явищ в самих різних сферах і на різних рівнях, від локального до глобального свідчить про нездатність, через відсутність необхідних механізмів, світової спільноти подолати кризу, яку можна вважати глобальною системною кризою або кризою світоуправління. Таким чином, сучасна кризова ситуація на глобальному рівні настійно вимагає пошуку засобів і факторів, що сприяють стабілізації соціально-економічних і політичних відносин, консолідації суспільних сил і всіх учасників міжнародної системи – держав, міжнародних організацій, транснаціональних корпорацій і найвпливовіших індивідуумів.

В цьому контексті згода, консенсус і соціальне партнерство є об'єктивно необхідними передумовами подальшого розвитку світової спільноти. Необхідно зазначити, що в цілому консолідація розглядалася фрагментарно в різних контекстах з метою подолання тих чи інших проблем в основному на локальному, регіональному і рідше на глобальному рівні, тільки в контексті ізольованих кризових наслідків. Однак комплексно на глобальному рівні в якості консолідації основних міжнародно-політичних акторів для подолання глобальної системної кризи вона не розглядалася.

Враховуючи вищезазначене автор розуміє під терміном „консолідація” – об'єднання зусиль учасників міжнародних відносин, спрямованих на подолання існуючих та запобігання можливих кризових явищ на глобальному рівні регулювання міжнародною системою з метою її подальшого стабільного розвитку. Важливим елементом консолідації є згода, яка заснована на довірі і бажанні стабільного світового розвитку акторами системи міжнародних відносин.

На рубежі XX і XXI ст. міжнародна система опинилася в ситуації надзвичайно гострої системної кризи, що охопила всі сфери життя суспільства, держави та особистості, що зумовило пошук інноваційних шляхів і способів виходу з неї. Кризовий стан суспільства, в цілому,

на глобальному рівні настійно вимагає зміни всієї системи цінностей і функціонуючих політичних інститутів, гострої необхідності демократичної глобальної перебудови міжнародної системи.

На сьогодні перспективу виведення світової спільноти з кризи пов'язуємо з політичною модернізацією, яка, як і інша модернізація, неминуча і необхідна. Без політичної модернізації міжнародної системи можливості подолання глобальної системної кризи уявляються ілюзорними. Правильно обраний напрям політичної модернізації міжнародної системи може стати визначальним чинником консолідації її учасників.

Консолідація учасників сучасної міжнародної системи на даний момент носить фрагментарний характер через неефективно існуючих механізмів, діяльності міжнародних організацій, в першу чергу ООН, а також міжнародних груп: Великої вісімки та двадцятки (G-7, G-20), провідних ТНК, самих впливових і багатих індивідів. За наявності політичних умов, їх подальшому вдосконаленні з урахуванням наявних загальних і специфічних факторів консолідація може набути цілісного характеру, переважно за основними напрямками і стратегіями політичного, соціально-економічного та етнокультурного розвитку. Необхідною умовою консолідації є наявність механізмів духовно-ціннісного впливу, здатного гуманізувати та інтегрувати учасників міжнародних відносин в єдиний цілісний соціальний організм, заснований на спільності ідей, поглядів і позицій щодо вирішення ключових проблем. Необхідним також є прийняття політичної стратегії, визначальної єдиної цілі, узгодженість інтересів, компромісний і консенсусний характер вирішення проблем і протиріч, що виникають.

На основі спільної стратегії повинні бути вироблені організаційно-управлінські механізми, що забезпечують узгоджену і цілеспрямовану діяльність усіх міжнародно-політичних акторів, утвердження системи політико-адміністративного управління міжнародною системою. Консолідації повинна сприяти загальне визнання найважливіших корінних положень міжнародної системи, діяльності її інститутів. Досягнення консолідації світової спільноти має стати завданням виняткової важливості. Адже складність вирішення цієї проблеми полягає ще й у тому, що саме людство ділиться на багато верств, рубежами яких є нерідко політичні погляди, економічні інтереси, конфесійні відмінності, національна приналежність, геополітичні домагання тощо. Така строкатість в глобальному суспільстві не може не стати чинником посилення протиріч у світовому співтоваристві. Звідси маємо відсутність благих намірів одних країн по відношенню до інших. Одним словом слід констатувати, що нинішній світ ще не навчився створювати взаємоприйнятний, політичний, економічний, конфесійний і інший клімат.

Оскільки з розвитком глобалізаційних пріоритетів різноманіття світу не зникає, а, навпаки, все більше стає зримим і відчутним, то

посилюються всілякі суперечності, особливо, коли мова йде про інтереси транснаціональних корпорацій та інших великих монополій, які зайняті в сферах стратегічних ресурсів, насамперед енергетичних. За таких умов дуже важливо, щоб були знайдені компроміси цих зростаючих інтересів на користь досягнення міжнародного консенсусу, що забезпечує мир і безпеку в усіх його вимірах, як національних, так й регіональних. Це необхідно ще й тому, що в даний час всупереч здоровому глузду все ще спостерігається тенденція контролю, що істотно посилюється деякими країнами над джерелами дешевої і найбільш доступної природної та іншої енергетичного сировини. Тим часом інтереси миру і безпеки вимагають, щоб будь-які геополітичні пріоритети країн чи союзів держав задовольнялися цивілізовано, з дотриманням принципів не тільки так званого „правила гри”, а й насамперед міжнародного права. В іншому випадку людство своїми не обдуманими діями стимулюватиме формування нових терористичних центрів і вогнищ міжнародної напруженості [1].

Протягом останнього часу значно зросла кількість публікацій та наукових досліджень, присвячених вивченню та аналізу різних сторін і рівнів консолідації. Однак, необхідно відзначити, що в контексті консолідації учасників міжнародної системи на глобальному рівні дана проблематика поки залишається слабо вивченою. В цьому контексті наукова проблема нашого дослідження обумовлена недостатньою розробленістю феномена консолідації суспільства в цілому, зокрема її політичних аспектів, і вимогою пошуку перспектив процесу консолідації учасників міжнародних відносин.

Аналізуючи наукову літературу з проблеми національної консолідації, варто зауважити, що практично відсутні дослідження, які б комплексно розглядали теоретичні основи національної консолідації, фактори, шляхи і методи її досягнення. Найчастіше проблема національної консолідації розглядається в контексті соціальних процесів, розвитку національних рухів, у вивченні проблеми національної безпеки. Розглядаючи рівень наукової розробленості досліджуваної проблеми, варто відзначити, що в політологічній літературі вивчення процесу консолідації є відносно новим, хоча на ранніх етапах розвитку політичної думки вчені та політичні діячі розглядали різні шляхи забезпечення єдності держав, і головний акцент робився на політичній та етнічній консолідації суспільства.

В цьому контексті підкреслимо необхідність політичної модернізації існуючих механізмів глобального регулювання в якості найважливішої умови консолідації учасників міжнародних відносин. Значний внесок у розробку проблем політичного розвитку, політичного моделювання, політичної трансформації, політичної адаптації, на наш погляд, внесли, передусім, такі зарубіжні вчені, як: Г. Алмонд, Д. Аптер, Р. Арон, Д. Белл, С. Блек, Дж. Біндер, Т. Веблен, С. Верба, Р. Інглхарт, Д. Коуелман, Дж. Пай, Т. Парсонс, М. Леві, У. Ростоу, А. Турен, Ю. Хабермас, Т. Ейзенштадт, В. Цапф тощо.

Важливим аспектом при вивченні феномену консолідації є методологічна основа теорії політичної модернізації - концепції Ф. Тенісу, М. Вебера, Е. Дюркгейма, Т. Парсонса, А. Турена. У цьому зв'язку відзначимо, що зазвичай поняття „політична модернізація” вживають стосовно органів, що здійснюють перехід до індустріального суспільства і демократичного політичного устрою. У цьому випадку підкреслюється, що політична модернізація - це імпортування традиційними суспільствами нових соціальних ролей і політичних інститутів, що сформувалися в рамках західних демократій. Виникнувши як теоретичне обслуговування політики Заходу стосовно держав, концепція політичної модернізації, в кінцевому підсумку, перетворилася на обґрунтування загальної моделі процесу цивілізації, сенс якої в описі характерних рис і напрямків переходу від традиційного до раціонального суспільства.

У цьому зв'язку слід підкреслити важливе значення цивілізаційного підходу до проблеми модернізації Ш. Ейзенштадта, викладеного ним у книзі „Революції і перетворення товариств. Порівняльне вивчення цивілізацій” (1999 р.) Учений вніс великий внесок у розробку теорії модернізації, цивілізації і революції. Він виділив основні протиріччя модернізації, що дозволило автору розробити основи для створення її багатовимірної моделі, яка розкриває різні сторони впливу модернізації на характер суспільного розвитку, її взаємозалежність з проблемою консолідації суспільства, а також підкреслити, що модернізація є багатовимірним, суперечливим процесом і тому її не можна зводити лише до засвоєння досягнень західних країн [2].

Інший теоретик модернізації, С. Блек, розглядав модернізацію як адаптацію традиційних інститутів до нових функцій, які відображають безпрецедентне зростання людського знання, що дозволяє встановити контроль над навколишнім середовищем [3, с. 78, с. 46]. М. Леві трактував модернізацію як „загальну соціальну революцію”, що заходить настільки далеко, наскільки це можливо без руйнування самого суспільства [4, с. 735]. Д. Джермані в свою чергу зазначав, що аспекти модернізації складають процес єдиної структурної зміни суспільства, які невіддільні один від одного [5, с. 17, с. 21].

Сучасні проблеми політичної модернізації, її впливу на суспільний розвиток, примусової демократичної адаптації, шляхи консолідації суспільства представлені в монографіях і статтях російських дослідників: А. Вишневського, О. Гаман-Голутвіна, С. Каспе, В. Красілицькова, Г. Купряшина, Н. Наумової, А. Панаріна, В. Пантано, Є. Строева, В. Тишкова, А. Чешкова, В. Ядова.

Важливе місце при вивченні такого поняття, як консолідації складають роботи, що дозволяють осмислити політичний феномен і процес консолідації. Серед них виділяються праці зарубіжних класиків і сучасників: Х. Арендта, У. Бека, М. Вебера, Р. Даля, К. Лефора,

Н. Макіавеллі, К. Шмітта. Необхідно також відзначити роботи російських учених: Т. Алексеевої, І. Ільїна, Л. Гумільова, І. Василенко та ін.

Значущою теоретичною складовою для дослідження феномену консолідації стали роботи вчених, які присвячені новому напрямку в політичній науці - консолідології. Серед них монографії та статті Т. Карла, Г. О'Доннелла, С. Фіша, Ф. Шміттєра. Навколо правомірності і значущості консолідології ведуться суперечки. Ряд російських політологів, таких як В. Гельман, В. Лагасін, М. Лебедева, А. Мельвіль, В. Пантін висловлюють думку про вузькість напрямку, оскільки здебільшого феномен консолідації розглядається в рамках переходу до демократії.

Проблема консолідуючої ролі громадянського суспільства є однією з центральних у роботах таких російських авторів, як А. Ахієзер, Г. Вайнштейн, В. Вітюк, Є. Герасимов, А. Данилов, М. Ільїн, І. Клямкін, В. Лапкин, В. Пантін, М. Кудряшова, В. Лук'янов, С. Михайлова, І. Паніна, С. Перегудов, М. Рац, Б. Слепцов, Г. Копилов, С. Тарутін, В. Стьопін, В. Толстих, І. Шапіро, Т. Янсон.

До числа західних авторів, дослідницький інтерес яких також знаходиться в рамках проблем консолідації громадянського суспільства, відносяться Е. Геллнер, Х. Зандкюлер, Дж. Л. Коен, Е. Арато, Ю. Габермас, Х. Арндт, У. Кімплін, Р. Хайек, С. Хантінгтон, А. Макінтайр, А. Турен, М. Уольцер, А. Мелуччі, Дж. Роулз, М. Бернард, Дж. Коен, В. Павло, Дж. Лінц, М. Платтнер, М. Вользер. Роботи цих дослідників присвячені аналізу явища консолідації громадянського суспільства. Однак цілісний підхід до консолідації передбачає не тільки опис основних елементів консолідованого суспільства, необхідним є також аналіз механізмів, напрямів і факторів даного процесу, дослідження яких недостатньо розроблено.

Таким чином, в науковій політологічній і соціологічній літературі вивчення феномена та процесу консолідації є відносно новим і в сучасній зарубіжній та вітчизняній політології відзначається зростаючий інтерес до даної проблеми. Зміни в суспільному розвитку зробили проблему консолідації необхідною умовою регулювання загальнолюдських відносин. Ці зміни обумовлюють тенденцію консолідації стати політичною необхідністю заради стабільного розвитку всього світового співтовариства.

Наростання глобальних проблем і необхідність їх спільного вирішення актуалізують консолідацію міжнародних акторів. У світовому співтоваристві починає формуватися новий розклад сил, виникають різні підходи до насущних проблем, посилюються суперечності, розпалюються вогнища напруженості, спалахують різноманітні конфлікти. У короткостроковому плані консолідація демократії залежить від здатності політиків і громадян знайти шляхи вирішення існуючих між ними внутрішніх конфліктів з приводу норм і процедур. В довгостроковому плані консолідація залежить від зовнішнього впливу, який заснований

на обраних нормах політичного курсу і чинить вплив на різні групи суспільства, що подає надії стати цивільним.

Консолідація учасників міжнародних відносин в сучасних умовах залишається головним соціально-політичним завданням розвитку світової спільноти. Вирішення цього не простого завдання одночасно залежить від теоретичного осмислення даного феномена і від об'єднання зусиль світової спільноти в ім'я виходу його з кризи, подальшого розвитку демократії при збереженні та повазі унікальних історичних цінностей і традицій різних народів, для чого в суспільстві повинні бути створені політичні умови та чинники консолідації.

Як політичний феномен консолідація світового співтовариства представляє собою об'єднання учасників міжнародної системи, яка заснована на ціннісній згоді в контексті розуміння назрілих загальнозначущих проблем і цілей, пов'язаних з їх здатністю. В результаті політичний процес консолідації світової спільноти повинен привести до позитивних змін у політико-владних та громадських структурах, забезпечити сталий розвиток міжнародної системи. Консолідація світового співтовариства може бути обумовлена як позитивними, так і негативними чинниками, особливостями та умовами функціонування і розвитку світової спільноти. У цілому, поки можна говорити про здійснення фрагментарної консолідації.

Політична система володіє широкими можливостями в створенні умов для позитивного суспільного розвитку. У сучасній міжнародній системі спільна робота держав, міжнародних організацій, ТНК, політичних і громадських об'єднань дозволить вести більш скоординовану політику в усіх сферах суспільного життя, створювати правові та суспільні механізми регулювання і, таким чином формувати політику консолідації. Злагоджена робота основних політичних суб'єктів стає реальною умовою консолідації в процесі не часткової, вимушеної, а постійної взаємодії, на основі базових інтересів світового співтовариства.

Література:

1. Борьба против международного терроризма – приоритетная задача мирового сообщества [Электронный ресурс] // Жэньминь Жабао. – 12.02.2009. – Режим доступа : <http://russian.people.com.cn/95181/6591580.html>.
2. Эйзенштадт Ш. Революция и преобразование обществ. Сравнительное изучение цивилизаций / Ш. Эйзенштадт. – М. : Аспект Пресс, 1999. – 416 с.
3. Black C. The Dynamics of Modernization : A Study in Comparative History. / C. Black. - New York : Harper & Row, 1966. – 207 p.
4. Levy M. J. Modernization and the Structure of Societies / M. J. Levy. – Princeton, New Jersey : Princeton University Press, 1966.

5. **Germant G.** Sociologia de la modernizacion: Estudios teoricos, metodologicos y aplicados a America Latina / G. Germant. – Buenos Aires. – 1969. – 513 p.

6. **Гельман В. Я.** Трансформаций региональных политических режимов / В. Я. Гельман, С. И. Рыженков, И. В. Егоров // Власть и общество в постсоветской России : новые практики и институты / Отв. ред. М. Н. Афанасьев. – М. : МОНФ, 1999. – С. 39-128.